

Kitap Tahlili

Kitabın Künyesi: Baskın, Oran, Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt: III:2001-2012, İletişim Yayınları, İstanbul, 2013. ISBN-13: 978-975-05-1142-4

Taner KARAKUZU*

İlker LİMON**

“Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar Cilt: III: 2001-2012” aynı başlığı taşıyan I ve II. ciltler gibi İletişim Yayınlarından çıkmıştır. Kısaca anımsatmak gerekirse, I. cilt 1919-1980, II. cilt ise 1980-2001 yılları arasında Türk dış politikasını anlatmaktadır. III. cilt ise 2001- 2012 yılları arasında kapsamaktadır. Genel olarak üç cilt birbirini tamamlayacak şekilde araştırmacı ve okuyucuya sunulmuştur. Bu eserde bulunan bilgi kutuları ve tabloları oluşturan on dört yazardan yedisi daha önceki birinci ve ikinci ciltlerin yazarları arasında bulunmaktadır. Diğer ciltlerden farklı olarak bu yazarların farklı disiplinlerden olmaları dikkat çekmektedir.

Esere baktığımızda ele alınan tüm konuların “11 Eylül Ertesinde AKP Dönemi” ana başlığı altında toplandığını görmekteyiz. Bu bağlamda alt başlıklar; Türkiye’nin dış politikası; dönemin bilançosu, ABD, NATO, AB, Orta Doğu, Kafkasya ve Orta Asya, Rusya Federasyonu, Yunanistan ve Balkanlarla ilişkiler gibi konulardan oluşmaktadır. Yine, Kıbrıs sorunu, insan hakları ve uluslararası örgütlerle ilişkiler eserin diğer bölümleridir. İnsan hakları ve 1915 olayları dikkat çeken diğer konulardır. Ancak belirtilmelidir ki, burada genel Türk tezinin aksine Ermeni savının doğruluğu üzerinden yola çıkılmıştır. Derleyenin, Ermenilerden “özür diliyoruz” kampanyasının başını çeken Baskın Oran olduğu dikkate alındığında bu durum yadırganmamalıdır.

Birinci bölümün ikinci ana başlığı “İç Ortam ve Dinamikler” adı altında kaleme alınmış ve bu konu ekonomi ve siyaset üzerinden incelenmiştir. Ekonomi bölümünü Seyfettin Gürsel kaleme alırken genel hatlarıyla 2001 Ekonomik Krizi ve 2000-2012 yılları arasında Türkiye’nin iktisadi durumu aktarılmıştır. Siyaset bölümü kitabın editörlüğünü yapan Oran tarafından yazılmıştır. Oran, “Rejim: Asker, Yargı, Hükümet” başlığıyla askeri vesayet, sivilleşme ve Türkiye’de bulunan azınlık hakları irdelenmiştir. Diğer yandan Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) iktidarının bu sürece olumlu katkıları üzerinde durmuştur. Yine bu kısımda ulus devletin temelleri sorgulanmıştır. Bunu müteakiben AKP döneminde Kürt ulusalcılığının ivme kazanması görmezden gelinerek, Türk ulusalcılığının yükselişi eleştirilmiştir. Yargı ayağında, bu dönemde yaşanan gelişmeler sistematik bir şekilde aktarılmış ve bu bağlamda yargı-devlet ilişkisi değerlendirilmiştir. “Siyaset” başlığı altında ikinci yan başlık ise “Devlet: Kürt Meselesi” ismiyle aktarılmıştır. Bu bölümde dikkat çeken esas öge ise, federatif sistem, tekçi devlet yapısına alternatif olarak sunulmuştur.

Kitabın birinci bölümünün, üçüncü ana başlığı “Dönemin Dış Politikası” adıyla kaleme alınmıştır. Beş alt başlıktan oluşan bu kısım; ” AKP ve Dış Politika”, “Hegemon Güç’le İlişkiler”, “AB’yle İlişkiler”, “ Bölgeyle İlişkiler” “Üç Tartışma Konusu” ve “Dış Politika: Genel Değerlendirme” başlıklarıyla okuyucuya aktarılmıştır. “AKP ve Dış

* ESBA Dergisi Yayın Koordinatörü, e-mektup: karakuzutaner@hotmail.com

** ESBA Dergisi Yayın Koordinatörü, e-mektup:limonilker@windowslive.com

Politika” başlığı üç parçadan oluşmaktadır. Bunlar; “AKP’nin Temel Nitelikleri”, “Davutoğlu Faktörü” ve “Yeni Dış Politikanın Temel Unsurları”dır. “Yeni Dış Politikanın Temel Unsurları” başlığı; ilkeler ve yumuşak güç ayırımına tabi tutulmuştur. Yumuşak güç ögesi başbakanlığa bağlı olan kurumlar ‘Türk İşbirliği ve Kalkınma Ajansı Başkanlığı (TİKA), Yunus Emre Türk Kültür Merkezleri (YETKM) ve Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB)’ çerçevesinde çözümlenmiştir. Resmi kurumların dışında; çok sayıda sivil toplum örgütü, iş derneği, tarikat, İslami misyoner, lobi grubu gibi kesimler “Yeni Kanallar” başlığı içinde yer bulmuş ve bu bağlamda Türk Okulları ve Lobi faaliyetlerinin Türk dış politikasına etkileri üzerinde durulmuştur. “Hegemon Güçler” başlığını taşıyan bölümde, Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ile Türkiye’nin 11 Eylül 2001 sonrası ilişkileri değerlendirilmiştir. Bu bölümde özellikle ABD’nin Irak’ı işgali döneminde Türkiye’nin tutumu ve kamuoyunda 1 Mart tezkeresi (2003) olarak bilinen izin yasası, Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin (TBMM) tutumu üzerinden değerlendirmiştir. “AB’yle İlişkiler” bölümünde 1999 yılında Türkiye’nin AB’ye adaylık süreci sonrasında AB-Türkiye ilişkileri AKP’nin AB’ye karşı tutumu dikkate alınarak çözümlenmiştir. “Bölgeyle İlişkiler” başlığı altında Türkiye’nin Suriye ve Ermenistan siyaseti üzerinde durulmuş ve Ermenistan tezi doğrultusunda 1915 Olayları ve bu doğrultuda Fransa’nın Ermeni yasaları anlatılmış ve bu yasalara Türk kamuoyunun 2001, 2006 ve 2011 yıllarındaki tepkileri dile getirilmiştir. Oran, bu konuyu ele alırken özellikle bilindik Türkiye ve Türklük karşıtı tezleri tekrarlamaktadır. Oran’ın iddialarının ne kadar mesnetsiz olduğu karşı görüşlerin ortaya konmasından da net bir şekilde anlaşılmaktadır. Bu bağlamda, “1915 yılında yaşanan olayları soykırım olarak değerlendirmek ne kadar doğru ve bilimseldir?” sorusu önemlidir. Söz gelimi, Mccarthy, Halaçoğlu ve Karpat’tan yapılan alıntılar 1915 Olaylarının Oran’ın iddialarının aksine neden soykırım olarak değerlendirilemeyeceğini gözler önüne sermektedir: “...Evet, Türkler Ermenileri öldürmüştü, bu doğru ama Ermeniler de birçok Türk’ü öldürmüştü. Bu bir katliam, etnik bir temizlik değildi, savaş koşullarında yaşanmış bir şeydi. Hükümetlerin yanı sıra halklar da savaşmıştı ve bu savaşta yüzbinlerce insan ölmüştü...”, Halaçoğlu, “...Eğer iddia edildiği gibi, bir buçuk milyon insan katledilmiş olsaydı, bunların toplu mezarlara gömülmesi gerekmez miydi? Bu toplu mezarlar nerelerde bulunmaktadır? Türklere ait toplu mezarlar ortaya çıkarken, Van şehrinin yakılmış yıkıntısı bütün çıplaklığıyla ortada dururken, neden Ermenilere ait bir toplu mezar bulunmamaktadır?..” Ermenilerin resmi tezine göre, 1.500.000 Ermeni öldürülmüştür. Fransız, İngiliz ve Osmanlı kayıtlarına göre bölgede ortalama 1.300.000 Ermeni’nin yaşadığı anlaşılmaktadır. Yani, 1.300.000 Ermeni’nin yaşadığı bölgede nasıl olur da, 1.500.000’u öldürülebilir. Basit bir matematik hesabı bile bu sorunun cevabını verecektir. O halde savunulan Ermeni soykırımının gerçekte bir ilgisi yoktur. Buna ek olarak, aynı dönem ve coğrafyada Türk kayıplarını da hatırlamak gerekir. Bu sayının 1.400.000’ini aştığı bir gerçektir. Karpat’a göre “...Ermeni milliyetçileri, Kürt ayrımcıları ve Kıbrıs Enosisçileri Avrupa baskısını alabildiğince istismar edeceklerdir. Ermeni milliyetçilerin değişmeyen amacı, 1915’te İttihat ve Terakki Hükümeti tarafından işlendiği iddia edilen ‘soykırımı’ Cumhuriyet hükümetine kabul ettirmektedir. Burada göz önünde tutulması gereken birbirinden ayrı en azından iki konu vardır. Birincisi bu konu ile ilgili olayların tümünü tespit etmektir. İkincisi ise belirli bir rejim ve dönem hükümetinin filllerinden başka bir rejimin, yani Cumhuriyet’in sorumlu tutulamayacağıdır.”

“Üç Tartışma Konusu” başlığında Türkiye’de yapılan eksen kayması, model ülke olma ve Yeni Osmanlılık konuları ele alınmaktadır. “Dış Politika: Genel Değerlendirme” iki alt başlık halinde düzenlenmiştir. Bunlar; “Başarılar: Bölgede ve Dünya’da Türkiye’nin Ağırlığının Artması” ve “Sorunlar”dır. Birinci bölümün, dördüncü başlığında 2001-2012

döneminin genel bir değerlendirmesi yapılmaktadır. Bu değerlendirmenin Türk dış siyasetinden çok Türk iç siyasetiyle ilgili olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Birinci bölümün son başlığı “T.C. Dışişleri Bakanlığı ve Yeni Teşkilat Kanunu” adıyla yazılmış olup bu konu hakkında değerlendirmelerden oluşmaktadır.

Bahsi geçen derlemenin ikinci bölümü “ABD ve NATO’yla İlişkiler” başlığını taşımaktadır. İlhan Uzgel tarafından kaleme alınan bölüm 87 sayfa ve on altı ana başlıktan oluşmaktadır. Ana başlıklardan on üç tanesi ABD’ye ayrılmış ve geri kalan üç başlıktan birinde NATO, ikincisinde Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikaları (AGSP) üçüncüsünde ise Türkiye’nin savunma sanayii, silah alım/üretim projeleri çözümlenmiştir. Uzgel, Türkiye-ABD ilişkilerinin genel niteliklerini DSP-ANAP-MHP Koalisyonu ve AKP olarak ikiye ayırarak incelemiştir. Yazarın tezine göre, 2009 yılına kadar Türkiye-ABD ilişkileri iyi bir çizgide gelişmiştir. Türkiye’nin 2000’lerin ilk yarısında gerçekleştirdiği demokratikleşme ve insan hakları alanlarındaki reformlarının ABD tarafından desteklenmiş olduğunu vurgulayan Uzgel, AKP ile birlikte Türkiye’de sadece kurumsal alanda değil, toplumsal ve siyasal alanda da olumlu dönüşümler olduğunu söylemektedir. Yazar, bu bağlamda Kemalistlerin ABD’ye karşı sergiledikleri olumsuz bakış üzerinde durmuştur. AKP çözümlemesinde ise Türkiye’nin Orta Doğu’da etkinlik kazandığı tezini işleyerek bu durumun ABD ile olan ilişkilere yansımalarını incelenmiştir. Bu bölümde dikkat çeken başlık ise “Büyük Orta Doğu Projesi” dir. Kitabın birinci bölümünde yer alan 1 Mart Tezkeresi’nin burada detaylandırıldığı görülmektedir. Uzgel, kitabın içeriğine uygun şekilde Türkiye, ABD, Ermenistan ve Ermeni tasarıları sorununa da değinmiştir. Avrupa’nın güvenlik yapılanmasının NATO’dan özerk bir biçimde gelişmeye başladığını anlatan AGSP başlığı altında Türkiye’nin AGSP’deki konumu tartışılmıştır. “Türk Savunma Sanayii ve Silah /Alım Üretim Projeleri” başlığında ise, Türkiye’nin askeri teçhizatının tedarik ve ortak üretiminde teknik konular kadar politik dengelerin de göz önünde tutulması gerektiğinin altı çizilmiştir. Bu bölümün son ana başlığı “Arap Baharının Türkiye-ABD İlişkilerine Etkisi” başlığıyla kaleme alınmıştır. Bu bağlamda Türkiye’nin Orta Doğu’daki aktif dış siyasetinin Arap Baharı ile birlikte yeni bir boyut kazandığı vurgulanmıştır. Bu durumdan ötürü, AKP hükümetinin ABD ile olan münasebetlerinin yeniden güçlendiği tezi savunulmuştur.

Kitabın üçüncü bölümü “AB’yle İlişkiler” başlığı altında Sanem Baykal ve Tuğrul Arat tarafından kaleme alınmıştır. Bu bölüm toplamda 63 sayfa ve üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci ana başlık “2001 öncesi Dönem ve Türkiye’nin Genişleme Sürecine Katılımı (1999-Aralık 2004)” başlığıyla okuyucuya aktarılmıştır. 1999 Helsinki Zirvesi ile başlayan Türkiye’ye aday ülke statüsünün tanınmasının etkilerinin tartışılmasını müteakiben kronolojik bir şekilde AB-Türkiye ilişkilerinden çok AKP’nin AB ile ilişkileri ele alınmıştır. Ayrıca; AB müktesebatına uyum, Türkiye’nin önünde duran zorluklar, Kıbrıs sorunu üzerinden çözümlenmeye çalışılmıştır.

Nuri Yeşilyurt’un kaleme aldığı ve kitapta 61 sayfadan oluşan “Orta Doğu’yla İlişkiler” isimli bölüm iki ana başlıktan meydana gelmektedir. Birinci ana başlıkta Arap Devletleriyle İlişkiler, AKP dönemi ve öncesi olarak ikiye ayrılmıştır. Burada üzerinde en çok durulan konu Filistin olmuştur. Bunun dışında Irak, Suriye ve Lübnan ile olan münasebetler irdelenmiştir. Yine Arap Baharının Suriye-Türkiye ilişkilerine etkileri üzerine kısa bir değerlendirme yapılmıştır. “Arap Olmayan Devletlerle İlişkiler” başlığında ise İsrail ve İran ile Türkiye’nin ilişkileri, siyasal ve ekonomik açıdan irdelenmektedir.

“Kafkasya ve Orta Asya’yla İlişkiler” başlıklı bölüm ise, Mustafa Aydın tarafından hazırlanmıştır. 66 sayfadan oluşan bölüm altı ana başlıkta incelenmiştir. Öncelikle 2000’li

yılların anlaşılabilmesi için genel bir tarihsel arka plan verilmiştir. Ardından siyasal münasebetler, “normalleşen Orta Asya ilişkileri ve Kafkasya ile yükselen ilişkiler” başlığında bölge ülkelerinin durumları ortaya konularak Türkiye ile bölge ülkeleri arasındaki ilişkiler masaya yatırılmıştır. Üçüncü bölüm, “Türkiye’nin Kültür Politikaları ve Kafkasya ve Orta Asya’daki Türkiye Okulları” başlığı altında değerlendirilmiştir. İktisadi ilişkilerin anlatıldığı bu alt başlıkta genel olarak bölgede Türkiye’nin yatırımları ve işadamlarının rolü üzerinde durulmuştur. .

Kitapta 27 sayfa yer kaplayan ve Mithat Çelikkpala tarafından yazılan “Rusya Federasyonu İlişkiler” isimli ana bölüm toplam beş alt başlıktan oluşmuştur. Ana başlıklara bakıldığında; “İktidar Değişiklikleri ve İlişkilere Yansımaları”, “Çok Boyutlu Ortaklığa Geçiş: 2001 Avrasya Eylem Planı”, “Rusya Federasyonu İktidar Değişikliği ve Kafkasya’daki Gelişmelerin İkili İlişkilere Yansımaları”, “İkili İşbirliği Alanları” ve “Sorunlu Alanlar” karşımıza çıkmaktadır. Yazar, “İkili İşbirliği Alanları” başlığını üç ana başlıkta incelemiştir ki, bunlar genel olarak iktisadi, enerji ve güvenlik konularını içermektedir. Burada enerji konusu ayrıntı ile ele alınmıştır.

“Yunanistan’la İlişkiler” bölümünün yazarı Ali Dayıoğlu’dur. Bu bölüm 71 sayfadan ve beş ana bölümden meydana gelmektedir. Bu bölümde tarihten kaynaklanan sorunların yanında, AB ile olan ilişkiler de yer almıştır. Özellikle burada azınlıklar konusunda yapılan tespitler dikkat çekmektedir. “Yunanistan’la İlişkiler” başlığının ardından Kudret Özersay’ın incelediği “Kıbrıs Konusunun” ele alınması konu bütünlüğü açısından olumlu olmuştur. Bu bölüm 57 sayfa ve iki ana başlıktan oluşmuştur. 24 Nisan 2004 yılında kuzey ve güney Kıbrıs’ta ayrı fakat eşzamanlı olarak Annan Planı referandumuna götürülmüştür. Özersay, ana başlıkları oluştururken milat olarak Annan Planını almış ve başlıkların adını “24 Nisan 2004 Referandumları Öncesi” ve “...Sonrası” şeklinde ayrıma tabi tutmuştur.

İlk olarak “ABD ve NATO’yla İlişkiler” bölümünde gördüğümüz İlhan Uzgel eserde ikinci kez “Balkanlarla İlişkiler” bölümünde karşımıza çıkmaktadır. Toplam 18 sayfadan oluşan bölüm, dört ana başlıktan oluşmaktadır. Başlıklar incelendiğinde, “2000’lerde Balkanların Genel Görümüyle” başlamaktadır. Genel olarak Türkiye’nin Balkan siyaseti, özede ise Bulgaristan ve Eski Yugoslavya coğrafyasıyla ilişkileri okuyucuya aktarılmaktadır. Mithat Sancar ve Samim Güngör’ün ortaklaşa kaleme aldığı ve 87 sayfadan oluşan “İnsan Hakları Konusu” beş alt başlıktan oluşmuştur. İnsan hakları konusu dış siyaseti ilgilendirecek AB uyum süreci kapsamında incelenirken diğer konular iç siyaseti ilgilendiren konulardan oluşmaktadır. Bunlar, insan hakları ihlalleri, Kürt açılımı, azınlık hakları gibi konulardır.

Eserin “Uluslararası Örgütlerle İlişkiler: BM’de Türkiye” bölümünü Funda Keskin Ata kaleme almıştır. 30 sayfa ve dört ana başlıktan oluşan bölüm, Soğuk Savaş sonrası BM’de Türkiye ile giriş yapılmış ve BM operasyonları ve Türkiye konusu incelenmiştir. “BM’de Reform ve Türkiye” ana başlığı altında reformun nedenleri ve Türkiye’nin görüşleri analiz edilmiştir. Üçüncü ana başlıkta ise, insan hakları incelenmiş ve bu bağlamda Türkiye değerlendirilmiştir.

Derlemenin son bölümü, “Kıbrıs Konusu” bölümünün de yazarı olan Özersay tarafından kaleme alınmıştır. “Boğazlar Konusu” adıyla toplam altı sayfa ve iki ana başlıktan meydana gelmektedir. İlk ana başlık “UDÖ’deki Olumlu Gelişme, Boğazlarda VTS Sistemi Kurulmasının ve Enerji Nakil Hatlarının Etkisi” adıyla kaleme alınmıştır. Diğer başlığın temasını ise askeri ve stratejik gelişmeler ışığında boğazlar konusu oluşturmaktadır.

Genel bir değerlendirme yapılacak olursa, derlemenin tenkit edilecek bir çok noktası bulunmaktadır. Mevcut eser, diğer iki cilde oranla, başlığıyla çelişkili bir şekilde iç siyasetle ilgilenmektedir. İkinci önemli husus ise, neredeyse hemen hemen derlemenin tamamında sistematik bir şekilde kullanılan “Ermeni soykırımı” ifadesidir. Yazar böylece, Türk dış siyasetinin en önemli sorunsalının, 1915 Olayları olduğu konusunda zorunlu bir algı oluşturmaya çalışmaktadır. Türk ve Ermeni tezleri hakkında o kadar çok açık uçlu konu ve soru işareti olmasına rağmen, doğrudan Ermeni tezini kabul etmek ve desteklenmek ne kadar doğru ve bilimseldir? Yine iç siyasetin odak noktasına Kürt ve azınlık sorunlarının yerleştirilmesi, editörün siyasal ideolojisini akademik çalışmalarının temeli haline getirdiğinin en bariz göstergesidir. Derlemenin kapsadığı dönemde gerçekleşen ve Orta Doğu’da dengelerin değişmesine neden olan Arap Baharı eserde yeterince incelenmemiştir. Yine derlemenin, uluslararası ilişkiler yazınına yaptığı diğer önemli bir katkı ise, kavram karmaşası yaratmasıdır. Şöyle ki, “Türk Okulları” adıyla bilinen eğitim kurumları “Türkiye Okulları” olarak nitelendirilmek suretiyle, Türkiye’de son dönemde yapılan “Türk” ve “Türkiyelilik” tartışmalarından etkilenildiği görülmektedir. Bu bağlamda, “Türk” kavramının kullanılmasına karşı gösterilen bağnazlığın kavram karmaşası yaratmak pahasına bu çalışmaya damga vurduğunu söylemek abartı olmayacaktır. Bu haliyle ideolojik bir bakışı yansıtan derlemenin bazı olumlu yanları da bulunmaktadır. Birincisi, kitabın sistematik bir şekilde ele alınmış olması, ikincisiyse eserde; tablo, harita ve kutular gibi görsel malzemelerin kullanılmasıdır.